

Магістр 2 року навчання
факультету економіки і права ХНЕУ

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ

Анотація. Розглянуто сутність інтелектуального капіталу. Проаналізовано основні теоретико-методичні підходи до визначення поняття інтелектуального капіталу, запропоновано уточнене трактування терміна "інтелектуальний капітал".

Аннотация. Рассмотрена сущность интеллектуального капитала. Проанализированы основные теоретико-методические подходы к определению понятия интеллектуального капитала, предложена уточненная трактовка термина "интеллектуальный капитал".

Annotation. The essence of intellectual capital is considered. The basic theoretic and methodological approaches to determining the concept of intellectual capital are analysed, the specified interpretation of the "intellectual capital" concept is offered.

Ключові слова: інтелектуальний капітал, підходи до інтелектуального капіталу, інтелект, капітал.

Досвід розвинених країн свідчить про перехід з кінця ХХ ст. до інноваційних та науково орієнтованих моделей розвитку економіки. Це здійснюється на основі інтенсивного використання людського й інтелектуального капіталу. Інтелектуальний капітал стає основним предметом конкуренції. Володіння ним та вміле ефективне використання у повному обсязі є гарантією успіху діяльності підприємства та функціонування економіки в цілому. Він допомагає підприємствам працювати більш динамічно і збільшувати їх рентабельність. Саме тому така економічна категорія як "інтелектуальний капітал" займає передову позицію серед інших видів капіталу і вимагає дослідження і розуміння її сутнісної характеристики.

Дослідженням сутності інтелектуального капіталу займалися та вивчали у своїх працях вітчизняні і зарубіжні вчені. Зокрема, Е. Брукінг, Д. Даффі, Л. Едвінсон, В. Кузьмінський, Б. Леонтьєв, Х. Макдональд та ін. [1 – 6]. Вчені демонструють неоднозначність поглядів стосовно визначення інтелектуального капіталу як економічної категорії. Тому існують різні трактування обраного терміна.

Метою дослідження є аналіз існуючих понять терміна "інтелектуальний капітал", виявлення основних їх недоліків та розробка, на основі аналізу складових інтелектуального капіталу, уточненого визначення.

Останнім часом термін "інтелектуальний капітал" усе частіше можна зустріти у науковій економічній літературі, проте на сьогоднішній день, існує небагато спроб дати категоріально оформлене і цілком зважене його визначення. Надто часто зустрічається поверхневий підхід до формулювання поняття інтелектуального капіталу, який обумовлює серйозні прорахунки при обґрунтуванні системи його оцінки і механізму управління. Тому необхідно більш детально та змістовно підійти до розгляду запропонованої категорії.

Вважається, що термін "інтелектуальний капітал" уперше було використано Дж. Гелбрейтом у 1969 р. Проте ще у 1829 р. Ш. Фур'є у своїй праці "Новий господарський соціетарний світ" [7] до основних факторів виробництва, враховуючи працю і матеріальний капітал, додав ще один вагомий нематеріальний чинник – талант, який, по суті, є інтелектуальним активом.

Існуючий теоретичний матеріал із досліджуваної проблеми можна узагальнити та виділити згідно з джерелом [7] як три підходи до поняття визначення "інтелектуальний капітал" (рисунк).

Структурний підхід є найбільш розповсюдженим. Він полягає у спробах дати визначення інтелектуальному капіталу через розкриття його структури.

Уперше, спробу дати визначення інтелектуальному капіталу як теоретичній категорії, що дійсно заслуговувала уваги, зробили одні з найперших його дослідників – Л. Едвінсон та М. Мелоун. Вони дотримуються досить широкого трактування інтелектуального капіталу, зараховуючи до нього фактично всі види, які не піддаються традиційним оцінкам ресурсів сучасної корпорації. На підставі досліджень вони виділили в межах інтелектуального капіталу "людський" капітал та "структурний" капітал [8].

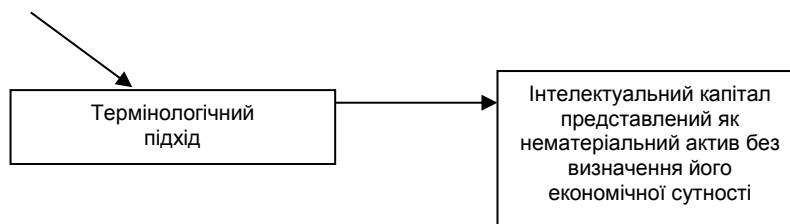

Рис. Підходи до визначення інтелектуального капіталу

Таким чином, в інтерпретації Л. Едвінсона та М. Мелоуна інтелектуальний капітал – це сума людського і структурного капіталів [3].

Хоч ця спроба і була спрямована на те, щоб уперше не тільки виділити інтелектуальний капітал в особливу категорію, але й розкрити його сутність, проте слід зазначити й ряд серйозних прорахунків у такому формулюванні поняття інтелектуального капіталу. Визначення запропонованої категорії як суми людського і структурного капіталів не тільки не розкриває його сутності як економічної категорії "капітал", і зокрема "інтелектуальний", але і через відсутність економіко-теоретичного обґрунтування не дозволяє виділити інтелектуальний капітал у вигляді узагальнюючої економічної категорії.

Наступним, хто здійснив спробу визначити таке поняття, як "інтелектуальний капітал" у рамках структурного підходу, став Д. Даффі. Він наголошував на тому, що: "Інтелектуальний капітал – це сукупність знань, якими володіє організація в особі своїх співробітників, а також у вигляді методологій, патентів і взаємозв'язків" [2]. Слід зауважити, що у цьому визначенні інтелектуальний капітал уже набуває вигляду деякої методологічної категорії, проте як у попередніх авторів відсутня розкрита економічна сутність такого поняття, як "капітал".

Б. Леонт'єв до визначення інтелектуального капіталу через розкривання його структури підходить трохи ширше. Під інтелектуальним капіталом він розуміє "сукупність наявних у суб'єкта законних прав на результати його творчої діяльності, його природних і придбаних інтелектуальних здібностей і навичок, а також накопичені ним бази знань і корисних відносин з іншими суб'єктами" [5]. Вище представлено більш конкретизоване перерахування складових інтелектуального капіталу, ніж у попередніх дослідників, проте воно має ті ж самі недоліки, що й у інших.

Більш вдалим є функціональне визначення запропоноване Х. Макдональдом: "Інтелектуальний капітал – це знання, які є в організації і можуть використовуватися для одержання різних переваг перед конкурентами" [6]. Тут вже визначені певні риси інтелектуального капіталу як знань співробітників компанії, що наявні в організації і дають окремі переваги, здатні породжувати нову вартість. Проте отождолення обраної категорії тільки із знаннями значно звужує поняття, залишає за його межами такі об'єкти, як торговельні марки, корпоративна культура, структура управління та багато іншого.

Термінологічний підхід представлений у роботі Е. Брукінга "Інтелектуальний капітал: ключ до успіху в новому тисячолітті". Автор обрану категорію визначає як "термін для позначення нематеріальних активів, без яких компанія не може існувати у сучасному світі" [1].

В. Кузьмінський вважав, що сутність інтелектуального капіталу як економічної категорії можна визначити як систему відносин економічних суб'єктів щодо раціонального, стійкого його відтворення на основі прогресивного розвитку науки для виробництва конкурентних товарів і послуг, підвищення рівня життя, розв'язання проблем нерівномірності світового і регіонального розвитку на основі персоніфікованих економічних інтересів суб'єктів [4]. Знову ж таки визначення є не повним, адже занадто звужує категорію і має на увазі тільки відносини економічних суб'єктів.

Усі представлені визначення наведені в таблиці.

На сьогоднішній день існує багато визначень інтелектуального капіталу, проте тільки незначна кількість із них хоча б частково відображає його справжню суть. Для того, щоб можна було повною мірою дослідити обрану категорію та дати їй повне формулювання потрібно дослідити дві її базові складові, а саме: "капітал" та "інтелект".

Таблиця

Морфологічний аналіз визначення поняття "інтелектуальний капітал"

Автори	Визначення
Л. Едвінсон та М. Мелоун [3]	Інтелектуальний капітал – це всі ті ресурси, які не піддаються традиційним оцінкам і складаються із сукупності людського і структурного капіталів
Д. Даффі [2]	Інтелектуальний капітал – це сукупність знань, якими володіє організація в особі своїх співробітників, а також у вигляді методологій, патентів і взаємозв'язків
Б. Леонт'єв [5]	Інтелектуальний капітал – це сукупність наявних у суб'єкта законних прав на результати його творчої діяльності, його природних і придбаних інтелектуальних здібностей і навичок, а також накопичені ним бази знань і корисних відносин з іншими суб'єктами
Х. Макдональд [6]	Інтелектуальний капітал – це знання, які є в організації і можуть використовуватися для одержання різних переваг перед конкурентами
Е. Брукінг [1]	Інтелектуальний капітал – це термін для позначення нематеріальних активів, без яких компанія не може існувати у сучасному світі

В. Кузьмінський [4]	Інтелектуальний капітал – це система відносин економічних суб'єктів щодо раціонального, стійкого його відтворення на основі прогресивного розвитку науки для виробництва конкурентних товарів і послуг, підвищення рівня життя, розв'язання проблем нерівномірності світового і регіонального розвитку на основі персоніфікованих економічних інтересів суб'єктів
Авторське визначення	Інтелектуальний капітал – це вартість інтелектуальних ресурсів підприємства (представлених людським і машинним інтелектом) і інтелектуальних продуктів (вироблених самостійно чи залучених з інших джерел), здатних створювати додаткову вартість із вже існуючої

Слід розглянути декілька найбільш вдалих визначень капіталу.

Капітал у широкому значенні – це все, що здатне приносити дохід, або ресурси, створені людьми для виробництва товарів і послуг. У більш вузькому значенні – це працююче джерело доходу у вигляді засобів виробництва [9].

За К. Марксом, капітал – це вартість, яка приносить додаткову вартість [10].

Отже, визначення категорії "капітал" ґрунтується на функціональному принципі "вартість, яка приносить нову вартість". Тому в основі визначення інтелектуального капіталу повинен бути покладений визначений підхід.

Що ж стосується інтелекту, то тут можна навести таке визначення: "інтелект – це розум, здатність мислити, сукупність тих розумових функцій, які перетворюють сприйняття у знання або критично переглядають чи аналізують уже наявні знання" [11].

Узагальнюючи зазначене, спираючись на функціональний підхід, можна сформулювати визначення інтелектуального капіталу як економічної категорії. Інтелектуальний капітал – це вартість інтелектуальних ресурсів підприємства (представлених людським і машинним інтелектом) та інтелектуальних продуктів (вироблених самостійно чи залучених з інших джерел), здатних створювати додаткову вартість із уже існуючої.

Отже, після визначення сутності інтелектуального капіталу, яка дає змогу розглядати його як об'єкт управління, відображає його складові елементи та наголошує на економічному змісті інтелектуального капіталу – створенні нової вартості. Тобто, отримане визначення виступає як економічна категорія, включає в себе структуру інтелектуального капіталу, а також поєднує поняття "інтелект" та "капітал". Саме визначення економічного змісту інтелектуального капіталу створює певні засади для формування системи управління даним ресурсом та дозволяє більш глибоко дослідити це питання.

Наук. керієн. Мішина С. В.

Література: 1. Brooking A. Intellectual Capital. Core Asset for the Third Millennium Enterprise / A. Brooking. – London : International Thomson Business Press, 1996. – 224 p. 2. Даффи Д. Человеческий капитал / Д. Даффи // Открытые системы. – 2000. – № 6. – С. 52–54. 3. Edvinsson L. Intellectual Capital. Realizing Your Company's True Value by Finding Its Hidden Brainpower / L. Edvinsson, M. S. Malone. – New-York : Harper Business, 1997. – 225 p. 4. Кузьмінський В. О. Теоретичні основи інтеграції капіталів / В. О. Кузьмінський // Фінанси України. – 2003. – № 2. – С. 124–132. 5. Леонтьев Б. Новая экономическая парадигма / Б. Леонтьев // Журнал для акционеров. – 2000. – № 12. – С. 37–43. 6. Комаров И. Интеллектуальный капитал / И. Комаров // Персонал. – 2000. – № 5. – С. 54–62. 7. Фурье Ш. Новый хозяйственный и социетарный мир / Ш. Фурье // Избр. соч. – Т. 3, 4. – М. ; Л. : Изд. АН СССР, 1954. – Т. 3. – 600 с., Т. 4. – 587 с. 8. Кендюхов О. В. Ефективне управління інтелектуальним капіталом [Текст] / О. В. Кендюхов ; Нац. акад. наук України, Ін-т економіки промисловості. – Донецьк : Дон УЕП, 2008. – 363 с. 9. Современный экономический словарь / сост. Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовский, Е. Б. Стародубцева. – 4-е изд., перераб. и доп. – М. : ИНФРА-М, 2003. – 479 с. 10. Экономика. Краткий словарь / под ред. Т. В. Игнатова. – Ростов н/Д. : Феникс, 2011. – 336 с. 11. Философский энциклопедический словарь. – М. : ИНФРА-М, 1997. – 576 с.